

بازآفرینی شهری با تاکید بر بهسازی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی در کلان‌شهرها

(مورد مطالعه: محله شمس‌آباد تبریز)

امیر جاهد

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران

بشیر بیگ‌بابایی*

استادیار گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد ملکان، دانشگاه آزاد اسلامی، ملکان، ایران

کریم حسین‌زاده دلیر

استاد گروه جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، واحد مرند، دانشگاه آزاد اسلامی، مرند، ایران.

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۱/۲۹

تاریخ دریافت: ۱۴۰۱/۰۸/۰۵

چکیده

رواج و گسترش حاشیه‌نشینی که در ۵ دهه گذشته به معضلی برای کلان‌شهرها از جمله تبریز تبدیل شده است، اکنون دامنه‌اش از کلان‌شهرها و شهرها فراتر رفته و گریبان‌گیر روستاهای اطراف شده است، و توسعه این پدیده بر مشکلات ساکنان این روستاها نیز افزوده است. تحقیق حاضر با روش توصیفی-تحلیلی، به دنبال تبیین بازآفرینی محله شمس‌آباد شهر تبریز با تاکید بر بهسازی و توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی است. گردآوری داده‌ها با مطالعات میدانی و کتابخانه‌ای و استفاده از جامعه آماری تحقیق شامل ۲۷ نفر از خبرگان برنامه‌ریزی شهری انجام و برای تحلیل داده‌ها نیز از روش SWOT و تحلیل شبکه (ANP) استفاده شده است. یافته‌های تحقیق نشان داد که، زیر معیار S₁ (دارا بودن نیروی انسانی) با وزن ۰/۳۸۸، به عنوان مهم‌ترین نقاط قوت؛ زیر معیار W₁ (نامناسب بودن زیرساخت‌ها) با وزن ۰/۰۲۷، مهمترین نقطه ضعف؛ از بین تهدیدات پیش رو T₁ (کاهش منابع طبیعی) با وزن ۰/۰۱۹۵، مهمترین تهدید؛ و در بین فرصت‌ها O₁ (تشکیل همایش‌های ملی و منطقه‌ای در جذب سرمایه‌های دانشی) با وزن ۰/۲۷۰، به عنوان مهمترین فرصت بهسازی و توانمندسازی محله شمس‌آباد تبریز شناخته شده است.

واژگان کلیدی: بازآفرینی شهری، بهسازی، توانمندسازی، سکونتگاه‌های غیررسمی، شمس‌آباد تبریز.

*نویسنده مسنول: bashir_beygbabaye@yahoo.com

مقدمه

با توجه به روند تحولات گسترده در شهرهای امروزی دنیا، شهرهای ایران و آذربایجان به طور اعم و شهر تبریز به طور اخص، در دهه های گذشته شاهد تغییرات زیادی در معماری و ساختار کالبدی و نحوه توزیع فعالیت ها بوده است. از طرفی، نقش برنامه ریزی و مدیریت شهری در ایجاد بستر سالم زیست محیطی، اقتصادی، اجتماعی و تعادل نظام شهری تأثیرگذار بوده است (BeigBabaei, 2015). این در حالی است که، شهرنشینی و افزایش آن به واسطه ناکارآمدی مدیریت شهری و برنامه ریزی نامناسب، بر اقتصاد و محیط زیست یک منطقه تأثیر زیادی دارد (Akbari & Galateh, 2018). با اینکه، فرآیند شهرنشینی جزء اساسی از پویایی جوامع انسانی است (Ashena & Hosseinzadeh Dalir, 2011). شهرنشینی بی رویه و گسترش پرشتاب پدیده شهرنشینی در بسیاری از کشورها باعث به وجود آمدن پدیده هایی همچون حاشیه نشینی، زاغه نشینی، تکدی گری، تشکیل شهرهای خوابگاهی، افزایش بیکاری و بزهکاری و مشکلات و ناسازگاری های فرهنگی می شود (Mirsadat & Mohammadian, 2018). شهرها به واسطه تغییرات در توزیع فضایی جمعیت و منابع، انعکاس دهنده ارتباط متقابل نواحی شهری و روستایی، بخش های اقتصادی، طبقات و گروه های اجتماعی هستند. این فرآیند، آثار و تبعات گوناگون مثبت و منفی را به همراه داشته است (Bashiri & Mozafari, 2018). به خطر انداختن محیط زیست با استفاده بی رویه از منابع، و تهدید حیات بشر در آینده و نیز بروز پیامدهای منفی اجتماعی-اقتصادی از مهمترین آثار منفی شهرنشینی است. برای حل این معضلات، مطالعات متعددی انجام و فرآیند شهرنشینی در مناطق مختلف جهان از ابعاد و زوایای گوناگون مورد بحث و بررسی قرار گرفته است (Khalegh & Gorgi, 2018). یکی از این ابعاد، پایداری شهری با تاکید بر برابری درون نسل ها، برابری بین نسل ها، حفاظت از محیط طبیعی، استفاده حداقلی از منابع تجدید ناپذیر، بقای اقتصادی و تنوع، جامعه خود اتکا، رفاه فردی و رفع نیازهای اساسی افراد جامعه می باشد (Eazadi et al, 2017). در این خصوص، بازآفرینی شهری به عنوان یک رویکرد متعادل جهت دستیابی به توسعه پایدار شهری در بحث رشد بی رویه شهرنشینی مطرح شده است (Choubsaz & Hosseinzadeh, 2013). بازآفرینی شهری نگرش و اقداماتی جامع و یکپارچه برای حل مشکلات شهری منطقه هدف عملیات است، که در نهایت به پیشرفت پایدار اقتصادی، کالبدی، اجتماعی و محیطی دست می یابد. این تعریف حاوی تمام ویژگی های اساسی بازآفرینی شهری است؛ همان طور که لیچفلد^۱ نیاز به «فهم بهتری از فرآیند انحطاط» و همچنین داشتن «یک توافق بر روی آنچه باید به دست آید و چگونگی تلاش برای رسیدن به آن» را در بحث بازآفرینی شهری، ضروری اعلام کرده است (Cummins, 2018).

بازآفرینی شهری گامی فراتر از مقاصد، آرزوها و دستاوردهای «نوسازی شهری»، «توسعه شهری» و «باز زنده سازی شهری» است؛ فراتر از «نوسازی شهری» که به عنوان «فرآیند تغییرات کالبدی بنیادین» نامیده می شود (Rădulescu et al,

¹ Lychfeld

2016). و فراتر از «توسعه شهری» یا توسعه مجدد که دارای اهداف کلی و به طور کامل تعریف نشده است؛ و نیز فراتر از «باز زنده‌سازی» یا توانمندسازی است که با وجود اشاره‌اش مبنی بر لزوم انجام اقدامات، در تعیین یک روش برای دستیابی به آن ناتوان می‌ماند. علاوه بر این‌ها، بازآفرینی شهری بر این مطلب تأکید دارد که طرح و اجرای هرگونه روش برای مقابله با مشکلات شهرهای بزرگ و کوچک، باید دارای اهداف بلندمرتبه و راهبردی باشد (Goodarzi et al, 2019). براین اساس می‌توان اصول و مبانی بازآفرینی شهری که انعکاس دهنده چالش‌های تغییرات شهری و نتایج آن باشد را معرفی کرد (Karami et al, 2019). در این رابطه، افزایش بهره‌وری و افزایش کارایی، حصول اطمینان از پایداری توسعه با واگذاری مسئولیت به شهروندان، از مهمترین مصادیق عملیاتی بازآفرینی در جوامع می‌باشد (Wakely, 2019: 45). نظریه‌های بازآفرینی شهری روندی عملی بوده که گام نهادن در مسیر اجرای آنها با دو مشکل مواجه است. اول، مشکل فقدان یک نظریه جامع و مانع که از سوی همه افراد پذیرفته شده و توانایی شرح موضوعات مرتبط با ظهور و نتایج تغییرات شهری را داشته باشد، و دیگری وجود دیدگاه‌های متفاوت نسبت به کلیات بازآفرینی شهری است (Grossman, 2019). واضح است که مسائل شهری و حصول اطمینان از کارایی بازآفرینی یک منطقه شهری، برای گستره وسیعی از ذینفعان و نقش‌آفرینان، از ساکنین گرفته تا مدیران شهری، مالکین، سرمایه‌گذاران، فعالان اقتصادی و سازمان‌های محیط‌زیست در تمامی سطوح از جهانی تا ملی، اهمیت اساسی دارد (Suprano, 2019). در این خصوص، اکثر تفسیرها نسبت به فرایند تغییرات شهری، با تحلیل از یک عامل منحصر به فرد آغاز شده و سعی بر آن دارد تا به جای پرداختن به عوامل ریشه‌ای، نتایج به دست آمده را تعمیم دهد. حرکت در این مسیر نشان می‌دهد که، عمده نظریه‌ها در مورد تغییرات شهری روند تبدیل یک بینش جزئی و بخشی به یک فرایند پیچیده را ارائه می‌کنند (O'Byrne, 2019). براساس گزارش سازمان ملل، سکونتگاه‌های غیررسمی (حاشیه‌نشینی) چالش اصلی هزاره سوم معرفی شده که در حال حاضر ۴۲ درصد جمعیت کشورهای جهان سوم یا در حال توسعه را در خود جای داده و تا سال ۲۰۳۰، حدود ۲ میلیارد نفر از جمعیت شهرنشین دنیا در اینگونه سکونتگاه‌ها زندگی خواهند کرد (Alpopi & Manole, 2013). در این ارتباط، بررسی‌ها نشان می‌دهد که شهر تاریخی تبریز به خاطر نزدیکی به گسل‌های راست لغز فعال، یکی از شهرهای زلزله خیز ایران به شمار می‌آید که زندگی حاشیه‌نشینان را بیشتر تهدید می‌کند (Beig Babaei et al, 2011). از اینرو، اقدام به بازآفرینی شهری با تأکید بر بهسازی و توانمندسازی در محله شمس‌آباد تبریز همزمان با اجرای سیاست‌های کلان و خرد می‌تواند در کنار توسعه کالبدی محله، نشاط و سرزندگی را نیز برای ساکنین آن فراهم نماید. با این وصف، این سوال پیش می‌آید که در انجام اقدامات به منظور بازآفرینی شهری با تأکید بر بهسازی و توانمندسازی محله شمس‌آباد به عنوان سکونتگاه غیررسمی، اجرای کدام راهبرد نتایج موثرتری خواهد داشت.

رویکرد نظری پژوهش

حاشیه‌نشینی به مفهوم کالبدی آن، بناهای ایجاد بر زمین متعلق به دیگران، واقع در حاشیه شهرها را در برمی‌گیرد و عباراتی مثل مسکن نابهنجار، سرپناه‌های یک شبه بر پا شده، و خانه‌های خلق الساعه، همه مترادف باهم به کار می‌روند (Zomordian, & Hatami Nejad, 2002). در این ارتباط، مارشال کلینارد^۱ معتقد است که حاشیه‌نشینی مساله و عارضه شهری است و منشاء عمده وقوع جرم و بزهکاری‌ها بوده و دارای اشکال مختلف می‌باشد (Abdollahi, 2009). سکونتگاه‌های غیررسمی، نشان دهنده درصد زیادی از مناطق شهری در کشورهای در حال توسعه است (Durovic & Nikolic, 2016). و در آنها از ساختمان‌های بدون مجوز ساخت یا فاقد مستندات حقوقی و فنی استفاده می‌شود که باعث تخریب و آلودگی زمین در طول زمان بوده و با ممانعت از فعالیت‌های برنامه‌ریزی شده در قلمرو، از ایجاد فرصت‌های جدید نیز جلوگیری می‌کند. یکی از جنبه‌های رایج این سکونتگاه‌ها، جدایی اجتماعی جمعیت، بر اساس جدایی اجتماعی، کالبدی و فضایی بین سکونتگاه‌های غیررسمی و مناطق رسمی شهر است (UN, 2015). در حالت کلی، اینگونه مناطق از نظر ابعاد اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و زیست محیطی در سطح پایین‌تری از سایر نقاط شهری قرار داشته و تحت عنوان سکونتگاه‌های غیررسمی شناخته می‌شوند. امروزه بیش از نیمی از جمعیت جهان در این نقاط سکونت دارند (Lotfi et al, 2018). اغلب محققان حوزه توسعه شهری، دیدگاه‌های متفاوتی از نظر جنبه‌های اصلی ایجاد و ویژگی‌های سکونتگاه‌های غیررسمی ارائه کرده اند (UN, 2018). آبرامز، استدلال می‌کند که رشد این سکونتگاه‌ها به دلیل تلاش برای پناه دادن افراد فقیر در مناطق شهری، یعنی نیاز به یافتن پناهگاه با توجه به نبود کانال‌های رسمی کارآمد برای دستیابی به این هدف است (همان). در سکونتگاه‌های غیررسمی، مردم در چارچوب قواعد تسهیل‌کننده همکاری که در طول قرن‌ها از نظر تجربی محک خورده و به سنت تبدیل شده‌اند اهداف خویش را دنبال می‌کنند، و موضوعات تازه نیز پی در پی به آنها افزوده می‌شود. به این معنا که در تنظیم روابط، در این شیوه شهرنشینی، قواعد مرسوم بدلیل شکل‌گیری بر اساس پایه‌ای تکاملی مشارکت اجتماعی به مراتب ظریف‌تر و پرمایه‌تری از همکاری مبتنی بر قواعد اختراعی و طراحی شده حاکمان یا روشنفکران را ارائه می‌کنند (Hayek, 2021: 97). نتیجه چنین روندی، شکل‌گیری یک بافت پیچیده و نامنظم و در تضاد با طرح‌های توسعه شهری مبتنی بر نظم و طرح از پیش تعیین شده است (Tao, 2016: 469). در بسیاری از پژوهش‌ها، سکونتگاه‌های غیررسمی حامل تصویری از حاشیه‌نشینی و طبقه اجتماعی فقیر و مجرم هستند، و علی‌رغم تمام اقدامات بیش از یک میلیارد نفر را در سراسر جهان در خود جای داده‌اند (Kamalipour & Dovey, 2019: 1). علاوه بر این، آبرامز^۲ ادعا می‌کند که این هدف توسط "قانون زور" یا "نیروی قانون" در شهرها انجام شده و

¹ Marshall Clinard

² Abrams

این امر مرتبط با فقدان یک راه حل جایگزین ارائه شده توسط دولت‌ها است. به همین ترتیب، بین^۱ بیان می‌کند که رشد سکونتگاه‌های غیررسمی در کشورهای در حال توسعه اجتناب ناپذیر است (Amado, 2016). این قبیل سکونتگاه‌ها، از نظر اقتصادی، در بخش غیررسمی و کاذب فعالیت می‌کنند و از نظر اجتماعی-فرهنگی نیز، هنوز بافت و آداب و رسوم روستایی را حفظ کرده‌اند (Garau, 2021: 183). در این سکونت گاهها علاوه بر وجود نارسائی‌های اجتماعی-فرهنگی مانند بی‌سوادی و عدم آگاهی ساکنین آنها از حقوق شهروندی و دیوانسالاری اداری برای پیگیری مطالبات، به علت «نبود سند مالکیت»، بازار خرید و فروش غیرقانونی زمین و مسکن نیز بدلیل نبود سند مالکیت، از رواج زیادی برخوردار است (Arimah, 2020, 109). تفکر بین المللی در خصوص این سکونتگاه‌ها نیز با در نظر گرفتن نیاز فوری برای افزایش راه‌حل‌های این مشکل حاد، تغییر پیدا کرده است (Amado, et al, 2018). با این حال، سکونتگاه‌های غیررسمی فاقد مالکیت و مدیریت زمین، باعث بروز مشکلات عدیده در فضاهای عمومی بوده و ارائه خدمات در حوزه حمل و نقل، بهداشت و محیط زیست را با مشکل مواجه ساخته است (Shrestha, 2013). بر این اساس، توجه به بهبود و ارتقا روش‌های مدیریت زمین برای دستیابی به توسعه پایدار در این سکونتگاه‌ها ضروری است. همانطور که در دستور کار ۲۰۳۰ برای توسعه پایدار آمده است، زمین باید برای همکاری به منظور ایجاد امنیت و نظم اجتماعی، حفاظت شده و پایدار باشد (UN, 2018). وجود یک سامانه برای مدیریت زمین در ارتباط با سیاست‌های آن در سکونتگاه‌های غیررسمی اجازه می‌دهد، این سیاست‌ها از طریق ثبت نام اطلاعات مربوط به زمین به اشتراک گذاشته شوند (Amado, 2018). سیاست اعمال مدیریت زمین به عنوان رویکرد حاکمیت بر مسائل زمین، شامل دسترسی، مدیریت و استفاده از آن شناخته شده است (Amado et al, 2017). بنابراین وجود یک روش مطلوب مدیریت موثر زمین، عنصری ضروری برای کسب اطمینان در خصوص استفاده درست از آن، از نظر اجتماعی، قانونی، اقتصادی، زیست محیطی و فنی در سکونتگاه‌های غیررسمی می‌باشد (Uzun & Simsek, 2015). با این حال، با رشد سریع شهرنشینی در کشورهای توسعه نیافته و فقیر، شهرک‌های غیررسمی نیز که عمدتاً تحت تأثیر مسائل اقتصادی و اجتماعی قرار دارند، به سرعت رشد می‌کنند (Mohammadi, 2017). شاخص‌های اصلی در معرفی سکونتگاه‌های غیررسمی معمولاً با مواردی نظیر عدم ارائه خدمات پایه و اساسی، فقدان امنیت تصرف زمین برای سکونت خانوارهای کم درآمد و وابستگی شدید آنها به فرصت‌های شغلی غیررسمی بیان می‌شود (Irandoost, 2009).

بازآفرینی شهری

بازآفرینی شهری، شامل احیای بافت‌های فرسوده شهری از طریق اقداماتی مانند: بازسازی مناطق تاریخی، بهبود شرایط زندگی در مناطق مسکونی، توسعه فضاهای عمومی از جمله: میدین و پارک‌ها و نیز نوسازی زیرساخت‌های شهری شامل: شبکه‌های آب، گاز، برق و زیرساخت حمل و نقل است (Alpopi & Manole, 2013). بازسازی شهری فرصتی

¹ Peyn

برای رفع مشکلاتی مانند: عدم هویت منطقه مسکونی، کمبود شدید فضاهای عمومی و تراکم بالای شهری است که گسترش معابر، ایجاد مناطق سبز و کاشت درختان در امتداد پیاده‌روها را غیر ممکن می‌سازد (Rădulescu et al, 2016). اصطلاح بازآفرینی شهری مترادف با بهسازی شهری یا نوسازی شهری است. فارغ از بیان هر گونه روش، این اصطلاح براساس مجموعه‌ای از اصول عملی با هدف توسعه پایدار شهرها بیان شده است (Wang et al, 2017). از مهم‌ترین اصول بازآفرینی شهری می‌توان، نیاز به ایجاد اهداف مشخص و قابل اندازه‌گیری در فرآیند بازسازی شهری، لزوم توجه به اهداف توسعه پایدار؛ تحلیل مناسب شرایط محلی و نیاز به استفاده بهینه از منابع طبیعی، اقتصادی و انسانی موجود را نام برد. مشارکت همه جانبه و همکاری بین ذینفعان، منجر به بهبود وضعیت کالبدی ساختمان‌ها توسعه، ساختار اجتماعی، افزایش رونق اقتصادی و نیز بهبود شرایط زیست‌محیطی می‌شود (Xu & He, 2018). شناسایی و تشخیص بافت سکونتگاه‌های غیررسمی و بررسی علل شکل‌گیری به منظور مداخله در آن، از نگاه مدیریتی حائز اهمیت است (Rasouli et al, 2020). از نظر محققین، مداخله در بافت سکونتگاه‌های غیررسمی در قالب سیاست‌های بازآفرینی و برنامه‌های تجدید حیات شهری، موجب ارتقا شرایط کیفی زندگی در این سکونتگاه‌ها از طریق ایمن‌سازی و مقاوم‌سازی ساختمان‌ها، توسعه و بهبود زیرساخت‌های شهری، تأمین خدمات شهری موردنیاز، توسعه آموزش ساکنان، ایجاد فرصت‌های شغلی، تقویت نهادهای مدیریت محلی و دفاتر خدمات محله‌ای مردم نهاد، الگوسازی و ترویج قواعد و دستورالعمل‌های کیفی ساخت‌وساز می‌باشد (Pourahmad et al, 2019). بازآفرینی شهری باید مبتنی بر تحلیلی کامل از منطقه شهری مورد نظر بوده و در صدد اصلاح بافت کالبدی، ساختار اجتماعی، پایه‌های اقتصادی و شرایط محیطی آن منطقه باشد؛ تا حد ممکن در جهت رسیدن به اصلاح چندجانبه، از یک راهبرد جامع و کامل استفاده کرده و با ارائه راه‌حل‌های دقیق، منظم و علمی با مشکلات مواجه شود؛ اطمینان حاصل کند که راهبرد و برنامه‌های اجرایی طرح شده، در مسیر اهداف توسعه پایدار قرار داشته؛ برخوردار از اهداف عملیاتی واضح، مشخص و قابل بسط به مکان‌های مختلف برخوردار باشد و با بهره‌گیری مطلوب از شرایط اقتصادی و استفاده بهینه از منابع طبیعی و بکارگیری هدفمند نیروی انسانی و استفاده از سایر ویژگی‌های موجود محیط مصنوع، بهترین استفاده را ممکن سازد (AzarPanah, 2018). در کنار این اصول، یکی از موارد مهم، نیاز به شناخت و پذیرش یگانگی مکان است (Jahanshahi, 2018). مورد مهم دیگر، این حقیقت است که برای هرگونه الگوسازی به منظور بازآفرینی شهری باید شرایط خاص مکانی محل عملیات مورد توجه قرار گیرد. این امر، به طور غیرمستقیم نشان دهنده این است که یک طرح منحصر به فرد بازآفرینی شهری، باید به طور همزمان، شرایط و نیازهای شهر و منطقه‌ای که در آن قرار گرفته را در خود لحاظ کرده باشد (Qingwen & Wang, 2018). همچنین در جستجوی کاهش محرومیت اجتماعی و ارتقای ساختار اقتصادی مناطق شهری محروم باشد (McCarthy, 1998). بالاتر و فراتر از شرایط ذکر شده، حصول این اطمینان است که مناطق شهری بازآفرینی شده

نقش مثبتی در مسیر اعتلای اقتصاد ملی و در دستیابی به دیگر اهداف محیطی و اجتماعی کلان خواهند داشت (Moradi, 2018).

پیشینه تحقیق

در خصوص شیوه‌های مداخله و بازآفرینی سکونتگاه‌های غیررسمی به منظور توانمندسازی ساکنین آن، مطالعات متعددی در اکثر نقاط دنیا صورت پذیرفته است. در این ارتباط، Movahed et al (2013) در پژوهشی با عنوان کارکرد رهیافت بازآفرینی پایدار شهری محله‌های حاشیه‌نشین (مطالعه موردی: محله سعدی شیراز)، اظهار می‌کنند که با مطرح شدن اصول توسعه پایدار و لزوم توجه به همه ابعاد وجودی شهر، شامل مسائل زیست‌محیطی، اقتصادی، فرهنگی و کالبدی، به عنوان اساس توسعه پایدار شهری، حل مشکلات مناطق حاشیه‌نشین نیز مستلزم ورود به مراحل مطالعاتی جدیدی می‌باشد.

Safayea pour & Zareea (2017) در پژوهشی با عنوان برنامه‌ریزی محله‌محور و بازآفرینی پایدار بافت‌های فرسوده شهری با تأکید بر سرمایه اجتماعی (مطالعه موردی: محله جولان شهر همدان)، بیان می‌کنند که اگر رویکرد به بازآفرینی؛ اجتماع‌مدار، یکپارچه، جامع و راهبردی باشد، آنگاه به خودی خود بازآفرینی پایدار حاصل خواهد شد. Rasooli et al (2019) در مقاله‌ای با عنوان بررسی ابعاد و شاخص‌های مشترک موثر در ارتقا کیفی سکونتگاه‌های غیررسمی و بازآفرینی شهری پایدار در ایران، بیان می‌کنند که تحقیقات متعددی در داخل و خارج از کشور برای تحلیل بافت‌های ناکارآمد شهری و تبیین این رویکرد انجام شده و بازآفرینی شهری در کشور، شاهد تکامل تدریجی در معنا و مفهوم خود بوده است.

Manjezi & Asadi Azizabadi (2019) در مطالعه بازآفرینی سکونتگاه‌های غیررسمی در حاشیه شهرها با تأکید بر برنامه‌ریزی راهبردی کمی (QSPM) (مطالعه موردی: محله هادی‌آباد شهر قزوین)، نشان دادند که راهبردهای بازآفرینی اقتصادی، اجتماعی، محیطی و کالبدی می‌تواند در ارتقا کیفیت زندگی در این محله موثر باشد به صورتی که با دادن تسهیلاتی مانند اعطای وام به ساکنین، برای نوسازی بناها و تجمیع قطعات و ایجاد فضای کسب و کار می‌توان مانع خالی شدن محله از جوانان بود و الگوی جمعیتی را حفظ نمود و با تعریض معابر به عنوان اقدامی مناسب، سهولت رفت و آمد را فراهم کرد.

Yaghoubi & Shams (2019) در بازآفرینی بافت فرسوده با رویکرد توسعه پایدار (مطالعه موردی: شهر ایلام)، به این نتیجه رسیدند که عوامل ایجاد بسترهای نهادی و قانونی مناسب به منظور مدیریت محدوده‌های محله‌های هدف در ذیل مدیریت یکپارچه شهری، توانمندسازی و ظرفیت‌سازی در شهرداری‌ها و شوراهای اسلامی شهر (از منظر بودجه‌ریزی مالی، نیروی انسانی، ساختار تشکیلات و نهادسازی) از تأثیرگذارترین راهبردهای بازآفرینی بافت فرسوده شهر ایلام به حساب می‌آیند.

Dogruyol et al (2018) در مطالعاتی با عنوان چشم انداز برنامه ریزی پایدار به منظور تدوین یک برنامه ریزی جامع برای بازآفرینی شهری به بررسی هدایت بخش ادراکی، پیاده سازی و تلفیق توسعه پایدار در چارچوب مدیریت، به مشکل اصلی پروژه های بازآفرینی شهری پرداخته و به این نتیجه رسیدند که کمبود دانش در مورد بازآفرینی شهری با هدایت بخشی در بین جامعه محلی عامل اصلی بروز مشکلات برنامه ریزی پایدار است.

Han et al (2019) در پژوهشی با عنوان بازآفرینی شهری در سطح بلوک، روش و کاربرد آن در همه شهرهای چین، بیان می کند که بازآفرینی شهری، بازسازی یا به روزرسانی مناطق فعلی ساخته شده شهری است که قسمت های مختلف فرسوده و ناکارآمد شهر را احیا کرده و به توسعه پایدار کمک می کند.

Battisti et al (2019) در بررسی روند بازآفرینی شهری یک مجتمع مسکونی در حومه شهر رم ایتالیا، بهسازی و بازآفرینی شهری را بهترین وسیله برای ارتقا کیفیت بهزیستی شهری و پایداری در شهر می دانند.

Farooq Hasan (2019) در پژوهشی با عنوان بازآفرینی، رهیافتی برای توسعه سکونتگاه های غیررسمی به تفهیم ابعاد و عوامل موثر بر بازآفرینی مناطق برخوردار از اسکان غیررسمی با روش توصیفی-تحلیلی پرداخت و به این نتیجه رسید که رشد عدالت اجتماعی بین محله های شهری قاهره، مهمترین تاثیر بازآفرینی این گونه مناطق است.

Bodhiyantini (2019) در پژوهشی با عنوان «توانمندسازی جامعه در برنامه اسکان خودسرانه» با بررسی روش های توانمندسازی محله های فقیرنشین، رویکردهای مهم برای مقابله با فقر و ناکارآمدی در این مناطق را ارائه نمود. وی در این زمینه، شاخص های متعددی از جمله مسکن، رفتار فردی و جمعی و مدیریت محلی را بررسی و نشان داد که توانمندسازی فقرا برای تامین مسکن، نیازمند مشارکت مردم و دولت و اقدامات راهبردی مدیریت شهری است.

Zijun (2019) در بررسی اساسی نظریه ها و روش های ارزیابی بازآفرینی پایدار شهری، بیان می کند که با ادغام مفهوم توسعه پایدار و شیوه های بازآفرینی شهری، بازآفرینی پایدار شهری به عنوان یک زمینه تحقیقاتی جدید بوجود آمده است. از طرفی، با ظهور مشکلات شهری برخوردار از پیچیدگی های روزافزون، بازآفرینی شهری به تدریج به نوع جدیدی از حکمرانی در مدیریت شهری تبدیل شده است که پایداری اجتماعی، اقتصادی و زیست محیطی را در نظر می گیرد.

Caliph (2020) در تحقیقی با عنوان ارزیابی راهبردهای اصلاح سکونتگاه های غیررسمی مصر با روش تحلیلی-مقایسه ای به این نتیجه رسید که حفظ مردم در محله و ارائه تسهیلات به آنها، منجر به بازآفرینی سکونتگاه های غیررسمی خواهد شد.

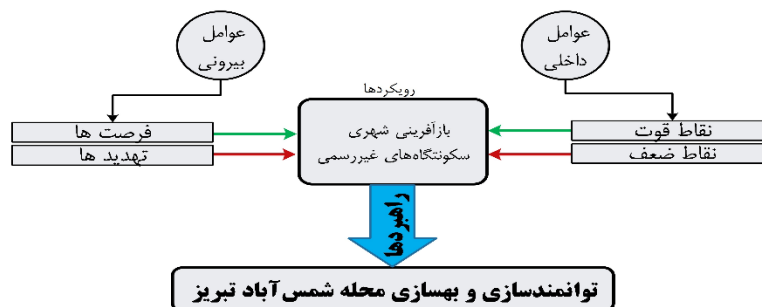
Donald Lazaro (2020) در پژوهشی با عنوان سکونتگاه های غیررسمی و اهداف توسعه هزاره، تاثیر سیاست جهانی در بحث مالکیت و ثبات آن، رویکرد بازآفرینی و توانمندسازی مناطق مسکونی غیررسمی با روش تحلیلی و مطالعات

اسنادی را بررسی نمود و به این نتیجه رسید که شکنندگی ساختار شهری و توزیع ناعادلانه خدمات و منابع، عامل بقا سکونتگاه‌های غیررسمی است.

Sdino et al (2020) در ارزیابی فرایندهای بازآفرینی شهری، اذعان می‌کنند: شرایطی که می‌تواند موجب توسعه فرایندها در شهرهای امروزی باشد، در دهه اخیر بسیار تغییر کرده است. یکی از این شرایط، ارزیابی تاثیر عوامل اقتصادی در بازآفرینی شهری می‌باشد که می‌تواند به توسعه پایدار شهری کمک کند.

باتوجه به یافته‌های نظری، مشخص گردید که به منظور دستیابی به توانمندسازی سکونتگاه‌های غیررسمی، باید زیرساخت‌های مطلوب و موردنیاز این قبیل محله‌ها شناسایی گردیده و برنامه‌ریزی منسجمی در زمینه به حداقل رساندن محدودیت‌های درونی و بیرونی آنها انجام گیرد. مجموعه این عوامل می‌تواند به عنوان یک راهبرد موثر در قالب رویکرد بازآفرینی ارائه گردد. در این راستا، الگوی مفهومی تحقیق به منظور ساماندهی و توانمندسازی محله شمس‌آباد تبریز و عوامل تاثیرگذار در بازآفرینی این محله ارائه شده است (شکل ۱).

شکل ۱- الگوی مفهومی تحقیق

Figure 1- Conceptual model of the research

(Source: Research Findings, 2020)

روش تحقیق

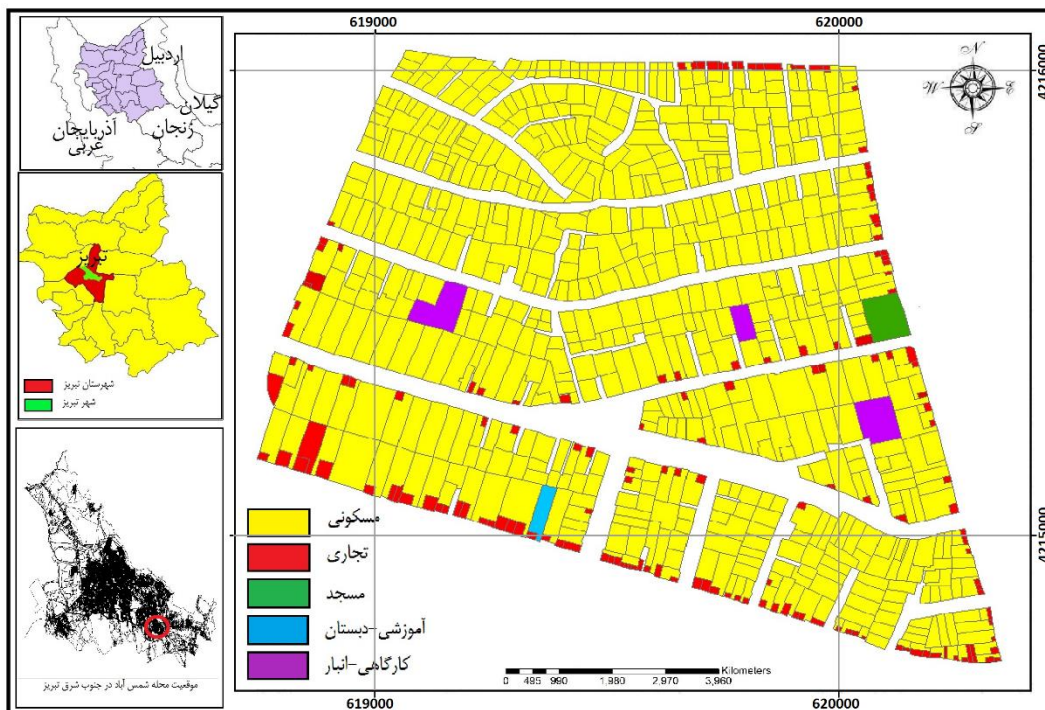
تحقیق حاضر از لحاظ روش، توصیفی-تحلیلی و از حیث هدف، کاربردی است. گردآوری اطلاعات با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای (بررسی متون، منابع، اسناد، منابع اینترنتی و آمارها) و اقدامات میدانی (مصاحبه و توزیع پرسشنامه) انجام شد. جامعه آماری برای توزیع پرسشنامه، شامل گروه نخبگان (کارشناسان شهرداری تبریز و اداره راه و شهرسازی، مهندسان و پیمانکاران) می‌باشد. در این تحقیق برای انتخاب افراد مورد نظر از روش نمونه‌برداری قضاوتی از نوع غیراحتمالی (در این نمونه‌گیری پاره‌ای از افراد، شانس بیشتر و یا نامعینی برای انتخاب دارند) و هدف‌دار استفاده شد. به این ترتیب، با توجه به محدود بودن تعداد خبرگان مورد تحقیق در حوزه سکونتگاه‌های غیررسمی محله شمس‌آباد تبریز، پس از بررسی کامل و شناسایی آنها، تعداد ۲۷ پرسش‌نامه SWOT بین این افراد توزیع گردید. از این تعداد ۱۸ مورد

جمع آوری و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت. ابزار گردآوری داده‌ها در این پژوهش شامل دو نوع پرسش‌نامه می‌باشد. در پرسش‌نامه SWOT نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدات پیش‌روی محله شمس‌آباد تبریز در قالب ۲۰ سوال با فراوانی یکسان در خصوص این مولفه‌ها با مقیاس ۵ درجه‌ای لیکرت و درج گزینه‌های خیلی کم (۱)، کم (۲)، متوسط (۳)، زیاد (۴) و خیلی زیاد (۵) ارزیابی شد. در مرحله دوم پرسش‌نامه ANP نیز بین کارشناسان خبره محله شمس‌آباد تبریز شامل ۱۲ سوال در قالب راهبردهای چهارگانه رقابتی، بازنگری، تنوع و تدافعی نیز با فراوانی مشابه توزیع گردید. نتایج این بخش برای تعیین راهبرد مناسب در ساماندهی سکونتگاه‌های غیررسمی استفاده گردید. برای تجزیه و تحلیل داده‌ها نیز از جداول آمار توصیفی براساس تحلیل SWOT و نیز تحلیل شبکه ANP استفاده شد. در این رابطه، ابتدا محدودیت‌ها (نقاط ضعف و تهدید) و ظرفیت‌ها (نقاط قوت و فرصت) در توانمندسازی و بهسازی سکونتگاه غیررسمی محله شمس‌آباد با استفاده از الگوی SWOT شناسایی و برای وزن‌دهی و تحلیل در اختیار جامعه آماری قرار گرفت. در ادامه، با استفاده از روش تحلیل شبکه ANP بصورت سلسله مراتبی، ارتباط بین هدف، معیارها، زیرمعیارها و راهبردها بررسی و تحلیل شد.

محدوده جغرافیایی پژوهش

استان آذربایجان شرقی از استان‌های ترک نشین ایران و کلانشهر تبریز، با جمعیت ۱۶۴۳۹۶۰ نفر در سال ۱۴۰۱ (UN, 2022)، پر جمعیت‌ترین شهر شمال غرب این کشور و مرکز این استان است. تبریز در ۴۶ درجه و ۲۵ دقیقه طول شرقی و ۳۸ درجه و دو دقیقه عرض شمالی از نصف النهار گرینویچ واقع و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۴۰۰ متر بوده و با وسعتی حدود ۱۱۸۰۰ کیلومتر مربع در قلمرو میانی خطه آذربایجان و در قسمت شرقی شمال دریاچه ارومیه، در فاصله ۶۱۹ کیلومتری غرب تهران و در فاصله ۱۵۰ کیلومتری جنوب جلفا (مرز ایران و جمهوری آذربایجان) قرار دارد. از سمت جنوب به رشته کوه منفرد همیشه پر برف سهند و از شمال شرقی به کوه سرخ فام عون ابن علی (عینالی) محدود می‌شود. رودخانه آجی چای (تلخه‌رود) نیز از قسمت شمال و شمال غرب آن می‌گذرد، و بعد از طی مسافتی قابل توجه در دشت تبریز به دریاچه ارومیه می‌ریزد. مهران‌رود نیز از میانه این شهر می‌گذرد، که اکثراً در فصول مختلف سال بی‌آب است. تبریز زمانی دارای باغات و مزارع فرح انگیز و پر آوازه‌ای بود به همراه قنات‌ها و چشمه‌های متعدد که امروز تمامی آن همه باغات و مزارع از میان رفته یا در حکم از میان رفتن است و گستره شهر، پیرامون خود را به مناطق مسکونی، تجاری، اداری، و صنعتی و خدماتی مبدل ساخته است (Basiri, Zeynali Azim, 2019). محله شمس‌آباد یکی از مناطق حاشیه نشین شهر تبریز است که با مشکلات فراوانی از جمله اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی دست و پنجه نرم می‌کند. این محله به عنوان نمونه‌ای از سکونتگاه‌های غیررسمی و بافت ناکارآمد در جنوب شرقی کلانشهر تبریز و در حوزه استحقاقی شهرداری منطقه ۲ واقع است. مساحت این محله بالغ بر ۱۸/۵ هکتار بوده و در وضعیت فعلی بیش از ۱۰۰۰۰ نفر جمعیت را در خود جای داده است. ورودی‌های اصلی آن در بلوار شهید باغچیان و بلوار قائم در کوی گلشهر بوده و

توسط کوچه‌های متعددی به محلات همجوار خود متصل می‌گردد. مسجد صاحب الزمان (عج) در مرکز این محله قرار داشته و همانند سایر سکونتگاه‌های غیررسمی از وجود مشکلات بسیاری از جمله مسکن ناکارآمد، ابنیه غیر مقاوم و فاقد استحکام مستقر بر روی تپه، شیب بسیار تند معابر، بیکاری و ... برخوردار است. به رغم کوچک بودن مساحت این محله، مشکلات و معضلات عدیده و در هم تنیده این بافت ناکارآمد بگونه‌ای است که عدم مداخله در این بافت، نادیده انگاشتن حقوق اجتماعی ساکنین محله و نوعی بی انصافی محسوب می‌گردد. از طرفی همجواری محلات کوی فردوس، باغچیان، گلشهر و شهرک پرواز به عنوان بافت‌های نوساز و طراحی شده با این محله، یکی از ویژگی‌های خاص محدوده مورد مطالعه بوده، که آن را از سکونتگاه‌های غیررسمی معمول متمایز می‌سازد. در هر صورت بهسازی این محله نه تنها از توسعه مشکلات اشاره شده جلوگیری می‌کند، بلکه از گسترش و نفوذ این آسیب‌ها به محلات مسکونی همجوار خود و بروز پیامدهای منفی در این ارتباط نیز جلوگیری می‌نماید.

شکل ۲- موقعیت محله شمس‌آباد در تقسیمات سیاسی کشور

Figure 2- The position of Shamsabad neighborhood in the political divisions of the country

(Source: Research Findings, 2020)

یافته ها (تجزیه و تحلیل)

در خصوص کاربرد الگوی SWOT و کاربرد روش تحلیل شبکه (ANP)، در تدوین راهبرد بازآفرینی شهری با تاکید بر بهسازی و توانمندسازی سکونتگاه های غیررسمی شمس آباد باید اذعان نمود که با استفاده از الگوی SWOT، محدودیت های بازآفرینی محله شمس آباد به لحاظ مسائل و مشکلات اجتماعی-اقتصادی و کالبدی محله و عوامل مدیریتی تاثیرگذار در سطح برنامه ریزی و سیاست گذاری در قالب نقاط ضعف و تهدید و همچنین ظرفیت های توانمندسازی و بازآفرینی محله در قالب نقاط قوت و فرصت ها شناسایی شد. در ادامه، با استفاده از الگوی تحلیل شبکه (ANP)، براساس آنچه که جامعه آماری به وزندهی شاخص ها در قالب پرسش نامه پرداخته بودند، راهبردهای بازآفرینی و توانمندسازی محله شمس آباد در سطح خرد و کلان استخراج و تحلیل گردیده است. مراحل تبیین و تحلیل مولفه ها و راهبردها به شرح ذیل می باشد:

شناسایی عوامل اصلی SWOT و مشخص کردن راهبردهای جایگزین با توجه به آنها

. در این مرحله با استفاده از مطالعات میدانی انجام شده مهم ترین نقاط قوت، ضعف، فرصت و تهدیدهای بازآفرینی سکونتگاه غیررسمی محله شمس آباد تبریز شده است. به این ترتیب ۵ نقطه قوت، ۵ نقطه ضعف، ۵ تهدید و ۵ فرصت، برای این موضوع انتخاب شد. بعد از انتخاب زیر عوامل SWOT، و توجه به شرایط مختلف، مناسب ترین گزینه ها در قالب ۱۲ راهبرد برای ارزیابی بازآفرینی محله انتخاب شدند. مولفه ها و راهبردها در جدول ۱، نشان داده شده اند.

جدول ۱- ماتریس SWOT در قالب عوامل و راهبردهای بازآفرینی سکونتگاه غیررسمی محله شمس آباد تبریز

Table 1- SWOT matrix in the form of factors and strategies for the regeneration of the informal settlement of Shamsabad neighborhood of Tabriz

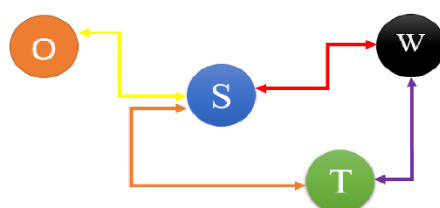
ضعف ها		قوت ها		تحلیل SWOT
W ₁ نامناسب بودن زیرساخت ها	W ₂ سیاست های غلط در برابر کنترل تورم	W ₃ نبود برنامه جامع برای کنترل مهاجرت های شهری و روستایی	W ₄ روی آوردن به شغل های کاذب برای بقا	
S ₁ دارا بودن نیروی انسانی	S ₂ وجود شبکه بهداشت و درمان	S ₃ وجود کلاتری برای حفظ امنیت منطقه	S ₄ دارا بودن ایستگاه آتش نشانی برای مقابله با بحران	S ₅ دارا بودن برق و آب قابل شرب
راهبردهای بازنگری (WO)		راهبرد رقابتی / تهاجمی (SO)		فرصت ها
WO ₁ برنامه ریزی ساخت مسکن در خارج از اراضی قابل کشت	WO ₂ ایجاد ستاد پیشگیری از آسیب های اجتماعی	WO ₃ انتقال ثروت از قشر مرفه جامعه به این منطقه	SO ₁ استفاده از کمک های انسان دوستانه به صورت مالی	SO ₂ ایجاد سامانه یکپارچه اطلاعاتی با کمک مردم
			SO ₃ شهرک سازی مسکونی	O ₁ تشکیل همایش ملی و منطقه ای در جذب سرمایه دانش
				O ₂ توسعه فرهنگ شهرنشینی بانکچه بر آگاه سازی جمعی
				O ₃ ترویج کارآفرینی به نسبت ظرفیت منطقه
				O ₄ همبستگی بین خانواده ها (تکی و جمعی)
				O ₅ بکارگیری نیروی انسانی از بین این افراد
راهبردهای تدافعی (WT)		راهبردهای تنوع (ST)		تهدیدها
WT ₁ ایجاد یک الگوی کاری منظم جهت کنترل عملکرد		ST ₁ به کارگیری نیروی انسانی از داخل منطقه برای		T ₁ کاهش منابع طبیعی

افزایش جمعیت محله شمس‌آباد	T2	بهسازی و توانمندسازی خود منطقه	WT2	سازمان‌ها برای تخصیص درست منابع
بیکاری	T3	ST2	ترویج فرهنگ پیشگیری از حاشیه نشینی باتکیه	تصویب طرح‌ها و لایحه‌های متناسب با منطقه از سوی
T4	طرد این منطقه از سوی جامعه	برجهداد سازندگی سپاه و نیروهای مردمی داوطلب	مجلس شورای اسلامی	
T5	آسیب‌های اجتماعی مانند کودک آزاری و کودک	ST3	ایجاد شبکه بهداشت و درمان	WT3
همسری				بکارگیری نخبگان سیاسی، اقتصادی در مدیریت منطقه

Source: Research Findings, 2020

مشخص کردن ماتریس وابستگی درونی عوامل SWOT با توجه به دیگر عوامل

بعد از تعیین وزن عوامل SWOT، وابستگی میان این عوامل با توجه به ارتباطات درونی آنها نیز معین شد. در این مرحله با مشخص کردن نحوه ارتباط درونی عوامل SWOT وزن آنها نیز تعیین گردید. شکل ۳، وابستگی درونی بین این عوامل را نشان می‌دهد.

شکل ۳- وابستگی‌های درونی بین عوامل SWOT

Figure 3- Internal relationships between SWOT factors

(Source: Research Findings, 2020)

برای انتخاب بهترین راهبرد بر اساس شکل ۳، ارجحیت‌های درونی عوامل SWOT نیز مشخص گردید. در ادامه با ضرب دو ماتریس w_1, w_2 در یکدیگر، وزن ارجحیت‌های درونی این عوامل نیز تعیین و ماتریس دیگری به نام factor W عوامل به دست آمد. نتایج به دست آمده نشان می‌دهد تفاوت معناداری در آنها از ترجیح عوامل w_1 بدون محاسبه وابستگی درونی عوامل به وجود آمده است. به این ترتیب، اگر از ارجحیت‌های وابستگی درونی عوامل SWOT و ارتباط بین آنها غفلت شود، ممکن است در نتیجه‌گیری نهایی اشتباهاتی صورت گیرد. نتایج تأثیر این وابستگی را در ماتریس زیر می‌توان دید.

جدول ۲- ماتریس وابستگی درونی عوامل SWOT با توجه نقاط قوت

Table 2- Internal dependence matrix of SWOT factors according to strengths

وزن نسبی	تهدیدات	فرصت‌ها	نقاط ضعف	نقاط قوت
۰/۵۲	۳	۲	۱	نقاط ضعف
۰/۳۳	۳	۱	۱/۲	فرصت‌ها
۰/۱۴	۱	۱/۳	۱/۳	تهدیدات
CR=0/05				

Source: Research Findings, 2020

جدول ۳- ماتریس وابستگی درونی عوامل SWOT با توجه تهدیدها

Table 3- Internal dependence matrix of SWOT factors according to threats

وزن نسبی	نقاط ضعف	نقاط قوت	تهدیدات
۰/۶۶	۲	۱	نقاط قوت
۰/۳۳	۱	۱/۲	نقاط ضعف
CR=0/00			

Source: Research Findings, 2020

جدول ۴- ماتریس وابستگی درونی عوامل SWOT با توجه نقاط ضعف

Table 4- Internal dependence matrix of SWOT factors with regard to weak points

وزن نسبی	تهدیدات	نقاط ضعف	نقاط قوت
۰/۶۶	۲	۱	نقاط ضعف
۰/۳۳	۱	۱/۲	تهدیدات
CR=0/00			

Source: Research Findings, 2020

تشکیل سوپر ماتریس

بعد از محاسبه وزن معیارها، زیرمعیارها، گزینه‌ها و تنظیم روابط داخلی، برای محاسبه وزن نسبی عوامل و راهبردها، سوپر ماتریس تشکیل شده است. هدف از این امر، به توان رساندن وزن نسبی عوامل و راهبردها و همگرا کردن آنها به منظور دستیابی به بهترین گزینه‌ها جهت بازآفرینی سکونتگاه غیررسمی محله شمس‌آباد تبریز است. حاصل وزن‌های همگرا شده همان وزن نهایی معیارها، زیرمعیارها و راهبردها است.

جدول ۵- سوپر ماتریس وزنی تحقیق برای نقاط قوت و فرصت ها

Table 5- Research weighted super matrix for strengths and opportunities

هدف	معیارهای راهبردی					زیرمعیارهای راهبردی										گزینه‌ها				
	O	S	T	W		O ₁	O ₂	O ₃	O ₄	O ₅	S ₁	S ₂	S ₃	S ₄	S ₅	SO	ST	WO	WT	
هدف	0	0					0										0			
O	0.20	0.00	0.16	0.00	0.00											0				
S	0.38	0.50	0.00	0.33	0.33	0										0				
T	0.11	0.00	0.06	0.00	0.16															
W	0.29	0.00	0.26	0.16	0.00															
O ₁	0	0.13	0	0	0															
O ₂		0.11	0	0	0															
O ₃		0.10	0	0	0															
O ₄		0.12	0	0	0															
O ₅		0.02	0	0	0	0										0				
S ₁		0	0.19	0	0															
S ₂		0	0.15	0	0															
S ₃		0	0.06	0	0															
S ₄		0	0.05	0	0															
S ₅		0	0.03	0	0															
SO	0	0					0.21	0.27	0.21	0.23	0.21	0.22	0.16	0.19	0.22	0.45	0			
ST		0.09	0.06	0.07	0.04	0.09	0.13	0.12	0.08	0.05	0.25									
WO		0.12	0.09	0.14	0.14	0.12	0.08	0.12	0.15	0.14	0.17									
WT		0.06	0.05	0.06	0.06	0.06	0.05	0.08	0.06	0.06	0.10									

Source: Research Findings, 2020

باز آفرینی شهری با تاکید بر بهسازی و توانمندسازی سکونتگاه های غیر رسمی در کلان شهر ها (مورد مطالعه :... ۱۵۱

جدول ۶- سوپر ماتریس وزنی تحقیق برای نقاط ضعف و تهدیدها

Table 6- Research weighted super matrix for weaknesses and threats

هدف	معیارهای راهبردی					زیرمعیارهای راهبردی										گزینه‌ها				
	O	S	T	W		T ₁	T ₂	T ₃	T ₄	T ₅	W ₁	W ₂	W ₃	W ₄	W ₅	SO	ST	WO	WT	
هدف	0	0					0										0			
O	0.20	0.00	0.16	0.00	0.00	0										0				
S	0.38	0.50	0.00	0.33	0.33	0										0				
T	0.11	0.00	0.06	0.00	0.16	0										0				
W	0.29	0.00	0.26	0.16	0.00	0										0				
T ₁	0	0	0	0.11	0	0										0				
T ₂		0	0	0.20	0	0										0				
T ₃		0	0	0.05	0	0										0				
T ₄		0	0	0.08	0	0										0				
T ₅		0	0	0.03	0	0										0				
W ₁		0	0	0	0.15	0										0				
W ₂		0	0	0	0.10	0										0				
W ₃		0	0	0	0.13	0										0				
W ₄		0	0	0	0.05	0										0				
W ₅		0	0	0	0.04	0										0				
SO	0	0					0.22	0.21	0.21	0.16	0.21	0.25	0.19	0.19	0.24	0.28	0			
ST		0.12	0.08	0.09	0.09	0.08	0.05	0.06	0.06	0.05	0.06	0								
WO		0.09	0.15	0.12	0.16	0.13	0.10	0.17	0.17	0.12	0.06	0								
WT		0.06	0.04	0.06	0.07	0.06	0.08	0.06	0.06	0.07	0.07	0								

Source: Research Findings, 2020

با در اختیار داشتن وزن گزینه‌ها و بهنجار کردن آنها، به راحتی می‌توان در مورد انتخاب گزینه برتر نظر داد. جدول ۷ خروجی وزن طبیعی گزینه‌ها و معیارها و زیر معیارها را نشان می‌دهد.

جدول ۷- مقادیر معیارها و زیر معیارها نسبت به هدف تحقیق

Table 7- Values of criteria and sub-criteria in relation to the purpose of the research

اولویت عوامل SWOT		اولویت زیر عوامل SWOT		زیر عوامل SWOT		عوامل SWOT	
وزن نسبی	وزن طبیعی	وزن نسبی	وزن طبیعی				
۰/۰۷۰۷۷۴	۰/۱۴۲۹۶	۰/۰۱۱۹۰۸	۰/۲۷۰۲۹	تشکیل همایش های ملی و منطقه ای در جذب سرمایه های دانشی		O ₁	(O) فرصت‌ها
		۰/۰۱۱۲۸	۰/۲۳۰۱۲	توسعه فرهنگ شهر نشینی با تکیه بر آگاه سازی های جمعی		O ₂	
		۰/۰۰۸۹۶۲	۰/۲۰۳۴۲	ترویج کارآفرینی به نسبت ظرفیت منطقه		O ₃	
		۰/۰۱۰۶۱۸	۰/۲۴۱۰۱	همبستگی بین خانواده ها که گاهاً باهم در یک خانه زندگی می کنند.		O ₄	
		۰/۰۰۲۴۳۰	۰/۰۵۵۱۶	بکارگیری نیروی انسانی از بین این افراد		O ₅	
۰/۲۰۹۴۴۲	۰/۴۲۳۰۵	۰/۰۵۰۶۹۸	۰/۳۸۸۸۷	دارا بودن نیروی انسانی		S ₁	(S) قوت‌ها
		۰/۰۳۹۹۷۲	۰/۳۰۶۶۰	وجود شبکه بهداشت و درمان		S ₂	

S ₃	وجود کلاتری برای حفظ امنیت منطقه	۰/۱۳۰۶۹	۰/۰۱۷۰۳۹
S ₄	دارا بودن ایستگاه آتش نشانی برای مقابله با بحران	۰/۱۱۳۱۰	۰/۰۱۴۷۴۵
S ₅	دارا بودن برق و آب قابل شرب	۰/۰۶۰۷۴	۰/۰۰۷۹۱۹
T ₁	کاهش منابع طبیعی	۰/۰۱۹۵۳۲	۰/۴۰۹۸۱
T ₂	افزایش جمعیت منطقه شمس‌آباد	۰/۰۱۰۸۲۰	۰/۲۲۷۰۲
T ₃	بیکاری	۰/۰۰۵۶۳۳	۰/۱۱۸۱۹
T ₄	طرد این منطقه از سوی جامعه	۰/۰۰۷۹۸۰	۰/۱۶۷۴۳
T ₅	آسیب‌های اجتماعی مانند کودک‌آزاری و کودک‌همسری و..	۰/۰۰۳۶۹۶	۰/۰۷۷۵۵
W ₁	نامناسب بودن زیرساخت‌ها	۰/۰۲۷۵۱۶	۰/۳۱۹۶۵
W ₂	سیاست‌های غلط در برابر کنترل تورم	۰/۰۱۸۴۸۴	۰/۲۱۴۷۳
W ₃	نبود برنامه‌های جامع برای کنترل مهاجرت‌های شهری و روستایی	۰/۰۲۳۳۲۲	۰/۲۷۰۹۳
W ₄	روی آوردن به شغل‌های کاذب برای بقا	۰/۰۰۸۶۷۳	۰/۱۰۰۷۵
W ₅	عدم تشخیص درست منابع شهری	۰/۰۰۸۰۸۷	۰/۰۹۳۹۵

Source: Research Findings, 2020

در بین نقاط قوت به منظور بازآفرینی سکونتگاه غیررسمی محله شمس‌آباد تبریز، زیر معیار S₁ (دارا بودن نیروی انسانی) با وزن ۰/۳۸۸ به عنوان مهم‌ترین مزیت توانمندسازی و بهسازی محله شمس‌آباد تبریز محسوب می‌شود. همچنین، زیر معیار W₁ (نامناسب بودن زیرساخت‌ها) با وزن ۰/۰۲۷ مهم‌ترین ضعف برای بهسازی و توانمندسازی محله شمس‌آباد تبریز به شمار می‌رود. از بین تهدیدات نیز گزینه T₁ (کاهش منابع طبیعی) با وزن ۰/۰۱۹۵ مهم‌ترین تهدید، در بین فرصت‌ها نیز، گزینه O₁ (تشکیل همایش‌های ملی و منطقه‌ای در جذب سرمایه‌های دانش) با وزن ۰/۲۷۰ به عنوان مهم‌ترین فرصت بهسازی و توانمندسازی محله شمس‌آباد تبریز انتخاب شده است. لذا باید تمامی تلاش سیاست‌گذاران بخش‌های مرتبط (شهرداری کلانشهر تبریز، اداره راه و شهرسازی، شرکت‌های فنی و مهندسی و همچنین سازمان نظام مهندسی ساختمان استان آذربایجان شرقی) معطوف به تدوین راهبردهایی با استفاده از مزیت‌های مهم‌تر (قوت‌ها و فرصت‌ها) و کاستن هر چه بیشتر تهدیدات و از بین بردن نقاط ضعف محله شمس‌آباد تبریز باشد. با جمع‌آوری و تحلیل نظرات کارشناسان بازآفرینی محله حاشیه‌نشین شمس‌آباد تبریز، اولویت راهبردها نسبت به هدف تحقیق مطابق جدول ۸ مشخص گردید.

به این ترتیب، پس از تعیین اولویت معیارها و زیر معیارهای تحقیق، اقدام به محاسبه اولویت گزینه‌های تحقیق (راهبردها) نسبت به هدف گردید. با استفاده از سوپرماتریس حدی و بهنجار کردن آنها، اولویت این راهبردها مشخص شد. در جدول ۸، مقادیر حدی و بهنجار شده هر کدام از راهبردها مشهود است. بر این اساس، راهبردهای SO به عنوان گزینه برتر تعیین و در رده بعدی راهبردهای ST قرار دارند.

جدول ۸- گزینه های تحقیق نسبت به هدف تحقیق

Table 8- Research options regarding the research objective

اولویت بندی کلی		اولویت بندی راهبردها		راهبردها	چارچوب راهبردی SWOT
وزن نسبی	وزن طبیعی	وزن نسبی	وزن طبیعی		
۰/۰۸۴۴۵۵	۰/۴۲۹۲۳	۰/۰۱۲۷۵۲	۰/۲۶۱۰۰۳	استفاده از کمک های انسان دوستانه به صورت مالی	راهبرد
		۰/۰۱۰۰۴۲	۰/۲۳۰۷۲	ایجاد شبکه یکپارچه اطلاعاتی با کمک مردم	رقابتی/تهاجمی (SO)
		۰/۰۱۱۸۹۸	۰/۲۷۳۳۵۵	شهرک سازی مسکونی	
۰/۰۴۹۰۵۰	۰/۲۴۹۲۹	۰/۰۵۶۸۰۹	۰/۴۴۱۰۵۹	برنامه ریزی ساخت مسکن در خارج از اراضی قابل کشت	راهبرد بازنگری (WO)
		۰/۰۴۴۷۹	۰/۳۴۷۷۴۷	ایجاد ستاد پیشگیری از آسیب های اجتماعی	
		۰/۰۱۹۰۹۳	۰/۱۴۸۲۲۹	انتقال ثروت از قشر مرفه جامعه به این منطقه	
۰/۰۳۶۴۶۰	۰/۱۸۵۳۰	۰/۰۰۸۸۷۴	۰/۰۶۸۸۹۲	به کارگیری نیروی انسانی از داخل منطقه برای بهسازی و توانمندسازی خود منطقه	راهبرد تنوع (ST)
		۰/۴۵۹۲۰۶	۰/۰۲۲۱۵۳	ترویج فرهنگ پیشگیری از حاشیه نشینی باتکیه بر جهاد سازندگی سپاه و نیروهای مردمی داوطلب	
		۰/۲۵۴۳۸۴	۰/۰۱۲۲۷۲	ایجاد شبکه بهداشت و درمان	
۰/۰۲۶۷۹۴	۰/۱۳۶۱۸	۰/۳۵۸۱۷۹	۰/۰۳۱۲۰۹	ایجاد یک الگوی کاری منظم جهت کنترل عملکرد سازمان ها برای تخصیص درست منابع	راهبرد تدافعی (WT)
		۰/۲۴۰۶۱۲	۰/۰۲۰۹۶۵	تصویب طرح ها و لایحه های متناسب با منطقه از سوی مجلس شورای اسلامی	
		۰/۳۰۳۵۸۶	۰/۰۲۶۴۵۲	بکارگیری نخبگان سیاسی و اقتصادی در جهت مدیریت منطقه	

Source: Research Findings, 2020

بر اساس اولویت بندی انجام شده، از بین راهبردهای پیشنهادی، راهبردهای SO به عنوان بهترین راهبرد جهت بهسازی و توانمندسازی محله شمس آباد تبریز در قالب رویکرد بازآفرینی شهری انتخاب می شود. تاکید راهبردهای دسته SO بر این است که با استفاده از نقاط قوت در جهت بالفعل کردن فرصت ها گام برداریم. با استفاده از نقاط قوت و فرصت های پیش روی محله شمس آباد تبریز، برنامه ریزان و سیاست گزاران قادر خواهند بود راهبردهای مناسب و مفیدی در جهت توسعه این بخش ارائه داده که بر اساس آن می توان شاهد بروز تحولاتی پویا در جهت بازآفرینی با تاکید بر بهسازی و توانمندسازی باشیم.

در نهایت، با محاسبه اولویت راهبردهای تحقیق نسبت به هدف، نتایج جدول ۸ نشان می دهد که، در راهبرد رقابتی/تهاجمی (SO)، گزینه «SO₃، شهرک سازی مسکونی» با وزن ۰/۲۷۳ نسبت به سایر راهبردها در اولویت قرار دارد. در راهبرد بازنگری (WO) گزینه «WO₁، برنامه ریزی ساخت مسکن در خارج از اراضی قابل کشت» با وزن ۰/۴۴۱؛ در راهبرد تنوع (ST) گزینه «ST₁، به کارگیری نیروی انسانی از داخل منطقه برای بهسازی و توانمندسازی خود منطقه» با وزن ۰/۰۶۸؛ در راهبرد تدافعی (WT) گزینه «WT₁، ایجاد یک الگوی کاری منظم جهت کنترل عملکرد سازمان ها برای تخصیص درست منابع» با وزن ۰/۰۳۱ نسبت به سایر راهبردها در اولویت قرار دارد. ترتیب این راهبردها به این معناست که برای بهسازی و توانمندسازی لازم است سیاست گزاران و برنامه ریزان کلان شهر تبریز، اجرای این دسته از راهبردها را در دستور کار خود قرار داده و در این خصوص تاکید نمایند.

دستاورد پژوهشی و نتیجه‌گیری

سکونتگاه‌های غیررسمی، یکی از ویژگی‌های فعلی شهرهای جهان سوم است که با آسیب‌های اجتماعی-اقتصادی و کالبدی متعددی روبروست. در این سکونتگاه‌ها، اشتغال افراد در مشاغل غیررسمی و کاذب، وجود ساخت و سازهای غیرمجاز، عدم توانایی شهرداری‌ها برای ارائه خدمات مناسب در این نقاط، آلودگی محیط زیست، آثار نامطلوب فرهنگی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی مشهود در این مناطق و احتمال سرایت آنها بر کل شهر، افزایش جرم و انحرافات اخلاقی به وفور دیده می‌شود. لذا تبیین شرایط زندگی در این سکونتگاه‌ها و دستیابی به شیوه‌های مطلوب به منظور ساماندهی و توانمندسازی این قبیل محلات اهمیت ویژه ای دارد.

در این میان، نتایج یافته‌های تحقیق در محله شمس‌آباد تبریز به عنوان سکونتگاه غیررسمی نشان داد که، معیار «دارا بودن نیروی انسانی» با وزن ۰/۳۸۸ به عنوان مهمترین نقطه قوت؛ معیار «نامناسب بودن زیرساخت‌ها» با وزن ۰/۰۲۷ مهمترین نقطه ضعف؛ معیار «کاهش منابع طبیعی» با وزن ۰/۱۹۵ مهمترین تهدید؛ معیار «تشکیل همایش‌های ملی و منطقه ای در جذب سرمایه‌های دانش» با وزن ۰/۲۷۰ به عنوان مهمترین فرصت برای توانمندسازی و بهسازی محله شمس‌آباد تبریز است. علاوه‌براین، به منظور توانمندسازی محله شمس‌آباد و دستیابی به بازآفرینی شهری مطلوب، راهبردهای چهارگانه در قالب شهرک‌سازی مسکونی به عنوان مهمترین راهبرد رقابتی؛ برنامه‌ریزی ساخت مسکن در خارج از اراضی قابل کشت به عنوان مهمترین راهبرد بازنگری؛ به کارگیری نیروی انسانی از داخل منطقه برای بهسازی و توانمندسازی خود منطقه به عنوان مهمترین راهبرد تنوع؛ و ایجاد یک الگوی کاری منظم جهت کنترل عملکرد سازمان‌ها برای تخصیص درست منابع به عنوان مهمترین راهبرد تدافعی ارائه شد.

به این ترتیب، نتایج تحقیق نشان می‌دهد که بازآفرینی شهری در محله شمس‌آباد بمنظور توانمندسازی و بهسازی محله به عنوان سکونتگاه غیررسمی، نیازمند توسعه منابع انسانی کارآمد و متخصص در مدیریت محله، تقویت و بهسازی زیرساخت‌ها، شهرک‌سازی مسکونی و برنامه‌ریزی ساخت مسکن در خارج از اراضی قابل کشت در پیرامون محله، می‌باشد. عمده مطالعات پیشین در این زمینه نیز، بر توانمندسازی از طریق ظرفیت‌ها و محدودیت‌های سکونتگاه‌های غیررسمی تاکید می‌کنند. دراین رابطه، Shahrokhzad (2013) بر راهبرد اجتماعی در مدیریت حاشیه‌نشینی و اسکان غیررسمی؛ و Donald Lazaro (2020) بر توزیع عادلانه خدمات در سکونتگاه‌های غیررسمی معتقد هستند. در نتیجه، تحقیقات همسو با مطالعه حاضر نیز بر بازآفرینی در جهت بهبود کالبدی-اجتماعی در قالب بهسازی و توانمندسازی سکونتگاه غیررسمی تاکید دارند. همچنین در تحقیقات دیگری از جمله، Caliph (2020) بر ارائه تسهیلات به مردم؛ Farooq Hasan (2019) به برقراری عدالت اجتماعی بین محلات شهری؛ firoozi et al (2018) تزریق سرمایه‌های خارج از بافت؛ Bodhiyantini (2019) توانمندسازی فقرا با مشارکت مردم و دولت جهت بازآفرینی محلات اسکان غیررسمی

باز آفرینی شهری با تاکید بر بهسازی و توانمندسازی سکونتگاه های غیر رسمی در کلان شهر ها (مورد مطالعه :... ۱۵۵

تاکید شده است. نتایج این تحقیقات نیز با یافته های تحقیق حاضر در زمینه بهسازی و توانمندسازی محله شمس آباد تبریز از جمله استفاده از کمک های انسان دوستانه به صورت مالی با وزن ۰/۲۶۱۰۰۳؛ فرهنگ سازی پیشگیری از حاشیه نشینی باتکیه بر جهاد سازندگی سپاه و نیروهای مردمی داوطلب با وزن ۰/۰۲۲۱۵۳؛ و ایجاد یک الگوی کاری منظم جهت کنترل عملکرد سازمان ها برای تخصیص درست منابع با وزن ۰/۰۳۱۲۰۹ همخوانی دارد. سخن آخر اینکه، روند حاشیه نشینی در این محله به لحاظ ضعف زیرساخت و برنامه ریزی ناکارآمد، به سمت نامطلوب بودن در حرکت است. در نتیجه، باید از توقف رشد حاشیه نشینی با تکیه بر بازآفرینی کالبدی-فضایی و توانمندسازی اقتصادی-اجتماعی در جهت بهبود وضعیت کالبدی و اجتماعی محله شمس آباد تبریز استفاده نمود.

References

- Abdollahi, B, Heidari, S, (2009), Factors affecting the empowerment of faculty members of Kharazmi University of Tehran, *Iranian Journal of Higher Education*, 2 (5), 111-137. (In Persian).
- Akbari, E., Gulathe, R., (2017); Theoretical explanation of the main concepts of urban regeneration and its impact on the worn-out urban fabric. *Urban regeneration experiences in Iran*, 6(4), 53-62. (In Persian).
- Alpopi, C., & Manole, C. (2013). Integrated Urban Regeneration – Solution for Cities Revitalize. *Procedia Economics and Finance*, 6, 178–185. [https://doi.org/10.1016/s2212-5671. \(13\)00130-5](https://doi.org/10.1016/s2212-5671. (13)00130-5).
- Amado, M, Ramalhete, I, Amado, A.R., Freitas, J.C. (2017), Inclusive housing program: The case of One-Use region in East Timor. *Front. Archit. Res.* 6, 74-88.
- Amado, M. (2018), Wall-Up: Method to the regeneration of settlements and housing in the Developing World. *Sustain. Cities Soc.* 41, 22–34.
- Amado, M.P. Ramalhete, I.; Amado, A.R.; Freitas, J.C. (2016), Regeneration of informal areas: An integrated approach. *Cities*, 58, 59–69.
- Arimah, Benche (2020), *the face of urban poverty*, Explaining the Prevalence of Slums in Developing Countries, united nation university
- Ashna, L., Hosseinzadeh Delir, K., (1390); visual order in traditional Iranian urban planning; (case study: Tabriz market); *Geography and Planning*, Year 16 (37), 25-51. (In Persian).
- Azarpanah, M., (2017); The multifunctional version of urban regeneration. *Market and capital, ninth year*, 104-110. (In Persian).
- Bashiri, T., Mozafari, M. S., (2017); The relationship between marginalization and crime in the city of Kermanshah (case study: the marginalization area of Daulatabad, Kermanshah in 2013); *Criminal law and criminology researches*, 6. (In Persian).
- Basiri M, Zeinali Azim A, (2019), The Impact of Urban Furniture on the Quality of the Urban Environment (Case Study of Imam Tabriz Street from Saat Square to Abersan), *Geography (Regional Planning)*, 9(3), 229-248. (In Persian).
- BeigBabaei, B., (2014), traditional and modern management and its role in preserving valuable architectural buildings (case study of the old bazaar of Tabriz), *the first specialized scientific seminar on the attractions and repulsions of East Azerbaijan tourism*, Tabriz, East Azerbaijan Press House, Sarbanan Tabriz Tourism Company, (In Persian).
- Choubsaz, S., Hosseinzadeh Delir, K., (2013); Comparative analysis of the entrance axes of the large urban area of Tabriz. *Geography and Planning*, Year 16 (36), 87-110. (In Persian).
- Cummins, Jim., (2018). Urban multilingualism and educational achievement: Identifying and implementing evidence-based strategies for school improvement *The multilingual edge of education* (pp. 67-90): Springer.
- Durovic, R.; Nikolic, G. (2016), Aspects of urban and rural land consolidation and accuracy problems of GIS database for the needs of special planning documents. *Agric.* 62, 125-138.
- Eazadi, A., Bahmani, S., Moltafat, H., Hemmati, R., (2017); Systematic review of studies conducted in the field of marginalization (1375 to 1396); *Social Welfare*, Vol. 18, 134-85. (In Persian).
- Faramarzi M, Zeynali Azim, A, (2018), Evaluation of Tabriz Performance Managerial City after the Establishment of Tabriz Islamic Council, *Geography (Regional Planning)*, 9(1), 445-458. (In Persian).
- Garau, Pietro (2021) *A Home in the City, Elliott D. Sclar- Gabriellay*. Carolina Eearthscan
- Goodarzi, M., Haghtalab, N., Saeedi, I., Noore, N. J., (2019). Structural and functional improvement of urban fringe areas: toward achieving sustainable built–natural environment interactions. *Environment, Development and Sustainability*, 1-28.
- Grossman, D., (1998). The unintended effects of place based programs: Fertility and health effects of urban empowerment zones. *Journal of Health Economics*, 63(2), 114. doi: 10.1016/j.jhealeco.2018.11.005

- Grossman, D., (2019). The unintended effects of place based programs: Fertility and health effects of urban empowerment zones. *Journal of health economics*, 63, 114-127.
- Hayek, Friedrich A. (2021). *Studies in Philosophy, Politics and Economics*. Touchstone
- Irاندوست, K. (2009). *Informal Settlements and the Myth of Marginality*. Tehran: Pardazesh & Barnamerizi Shahri. (In Persian).
- Jahanshahi, M. H., (2017); Urban regeneration, a new approach in urban development. *Essays on urbanism, second year*, 5-12. (In Persian).
- Kamalipour, Hesam and Dovey, Kim.(2019) Mapping the visibility of informal settlements. *Habitat International journal* ,Vol 85, pp: 1-13.
- Karami, T., Abdi, A., Mustajabi, H., (2018); The Relationship between Marginalization and National Security Threats: The Mediating Role of Spatial Belief (Case Study: Mahdasht, Karaj); *Law Enforcement and Security*, 11, 113-133. (In Persian).
- Khaleghi, A., Gregi, A., (2017); Marginalization, contexts and social damages (case study: Tabriz city); *Work and society*, 26-13. (In Persian).
- Lotfi, H, Mofrah, M, Aftab, A, Majnuni, A, (2018), The role of good urban governance in increasing the resilience of informal settlements in Iran (Case study: Tabriz metropolis), *Geography (regional planning)*, 8 (2), 203-224. (In Persian).
- McCarthy, J., (1998). US urban empowerment zones. *Land Use Policy*, 15(9), 330. doi: 10.1016/S0264-8377(98)00024-6
- Mirsadat, P., Mohammadian, S., (2017); Participation in the improvement and renovation of the worn-out urban fabric (case study: Khairabad neighborhood of Birjand city); *Geographical study of the environment*, 139-164. (In Persian).
- Mohammadi, A.R, (2017), Using Integrated Spatial Planning Framework "ISPF" to Connect Informal Settlement to the Main City Case Study: Komb, Chabahr City, Iran, *Journal of Settlements and Spatial Planning*. 8(2), 107-117. (In Persian).
- Moradi, A., (2017); Examining the challenges of urban regeneration; Under the valley between the "pioneers of construction". *Building Pioneers*, Year 8, 12-39. (In Persian).
- O'Byrne, A. F., (2019). "Everlasting Memorials": *Urban Improvement and the Shadow of Ruin in Mid-Eighteenth-Century London*. Eighteenth-Century Life.
- Pourahmad, A., Habibi, K.,Keshavarz, M., (2018) The evolution of the concept of urban regeneration as a new approach in worn-out urban contexts, *Iranian Islamic City Studies Quarterly*. (In Persian).
- Qingwen, R., Jianguo, W., (2018). Interpreting Ancient Travelling Drawings and Traditional Atlas for the Analysis and Expression of Historical Information in Urban Design A Case Study of the Improvement of Landscape Design for the Grand Canal in Hangzhou. *Architectural Journal*, (2), 1.
- Rădulescu, C., Ștefan, O., Rădulescu, G., Rădulescu, A., & Rădulescu, M. (2016). Management of Stakeholders in Urban Regeneration Projects. Case Study: Baia-Mare, Transylvania. *Sustainability*, 8(3), 238. <https://doi.org/10.3390/su8030238>
- Roldán, J., (2017). Marginalization and health service coverage among Indigenous, rural, and urban populations: A public health problem in Mexico. *Rural and Remote Health*, 17(6), 12-26. doi: 10.22605/RRH3948
- Rasooli, M, Nouri, S, A, Zabihi, H., (2019), Common dimensions and indicators in improving the quality of informal settlements and sustainable urban regeneration in Iran, *Geography (Regional Planning)*, 9 (2), 767-792.
- Shrestha, B. K. (2013), Squatter Settlements in the Kathmandu Valley: Looking Through the Prism of Land Rights and Tenure Security, *Urban Forum*, 24(1), 19–135.
- Suparno, S., (2019). Evaluation of the National Urban Community Empowerment Program. *culture and society indonesian of journal international :komunitas*, 11(1), 8-21.

- Tao, Yong (2016) Spontaneous economic order, *Journal of Evolutionary Economics*, 26 (3): 467-500
- United Nations (UN). (2018), Open working group proposal for sustainable development goals. In Full Development of the Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals is Issued as Document A/68/970; United Nations: New York, NY, USA, 2018. Available online: <http://undocs.org/A/68/970>.
- United Nations (UN). (2022), *Annual Population of Urban Agglomerations With 300000 Inhabitants or More in 2018 by country, 1950-2035*, Department of Economic and Social Affairs, New York.
- Uzun, B, Simsek, N.C. (2015), Upgrading of illegal settlements in Turkey; The case of North Ankara Entrance Urban Regeneration Project. *Habitat Int.* 49, 157-164.
- Wakely, P. (2019). Capacity Building for Better Cities. Dpunews, *Journal of the Development Planning Unit*, London: University College
- Wang H, Jiang H, Xiao R, et al. (2017), Overseas experience of brownfield renovation and redevelopment. *Planners* 33(3): 19-24
- Xu H& He D (2018) Redistribution of incremental land value from urban renewal viewpoint: Guangzhou transportation land redevelopment. *Planners* 6: 35-41.
- Zijun, Y. (2019). Review of the Basic Theory and Evaluation Methods of Sustainable Urban Renewal. IOP Conference Series: Earth and Environmental Science, 281, 012017. <https://doi.org/10.1088/1755-1315/281/1/012017>
- Zomordian, J& Hatami Nejad H, (2002), Informal Settlement in Mashhad, Tehran: *Municipalities*, 4 (49). (In Persian).

Urban regeneration with an emphasis on the improvement and empowerment of informal settlements in metropolitan cities. Case study: Shamsabad, Tabriz

Amir Jahed

PhD student of Geography and Urban Planning, Marand Branch, Islamic Azad University, Marand, Iran.

Bashir Beyg Babaye*

Assistant Professor, Department of Geography and Urban Planning, Malekan Branch, Islamic Azad University, Malekan, Iran.

Karim Hosseinzadeh Delir

Professor of Department of Geography and Urban Planning, Marand Branch, Islamic Azad University, Marand, Iran.

Abstract

Introduction

Many development planners and politicians regard the tourism industry as one of the main pillars of sustainable development, **Introduction:** The prevalence and expansion of marginalization, which has become a problem for big cities including Tabriz in the last 5 decades, now its scope has gone beyond big cities and cities and has plagued the surrounding villages, and the development of this phenomenon has added to the problems of the residents of these villages. Therefore, according to the trend of extensive developments in today's cities of the world, the cities of Iran and Azerbaijan in general and the city of Tabriz in particular have witnessed many changes in architecture with historical value and the way of distribution of activities in the past decades. The role of urban management and planning in preserving historical and unique architectures and creating a healthy environment, economic, social, touristic city, etc. has been effective in making the urban system healthy and balanced.

Materials and Methods: The current research seeks to explain the regeneration of Shams Abad neighborhood in Tabriz city with an emphasis on improving and empowering informal settlements. This research is descriptive-analytical in terms of its nature and method and applied in terms of purpose. Data collection was done with field and library studies. The statistical population of the research also includes 27 urban planning experts. SWOT and Hierarchical Process Analysis (ANP) were used for data analysis..

Results and Discussion: The findings of the research showed that sub-criterion S1 means having human resources with a weight of 0.388 as the most important advantage, and among the existing weaknesses, W1 means the inappropriateness of the infrastructure, among the threats, T1 means the reduction of natural resources. With a weight of 0.0195, the most important threat and among the opportunities, O1, that is, the formation of national and regional conferences in attracting knowledge capital, with a weight of 0.270, is known as the most important opportunity to improve and empower the Shamsabad region of Tabriz

Conclusion: Thus, the results show that the trend of marginalization is moving toward being unfavorable, and these findings are in line with our research today, which requires a completely social physical strategy. According to the strategies of the current research, the growth of marginalization should be used in the social-physical direction. However, with the passage of time and the increasing development of technology and the increase in cultural and

social awareness, it is one of the most key issues in which time and population growth play a significant role.

Keyword: Urban regeneration, improvement, empowerment, informal settlements, Shamsabad, Tabriz.

---

*(Corresponding Author) bashir_beygbabaye@yahoo.com